

آسیب‌شناسی سیاست‌های شورای حقوق بشر در خاورمیانه و ایران
جواد عزیزی^۱ - خیرالله پروین^{۲*} - مصطفی سراجی^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰

چکیده:

شورای حقوق بشر به‌عنوان رکن فرعی مجمع عمومی، جایگزین کمیسیون حقوق بشر شد. سازمان ملل با ایجاد این نهاد ثابت نمود که برای مسائل مربوط به بهبود وضعیت حقوق بشر جهانی و ارتقای احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. از جمله ویژگی‌های شورای حقوق بشر می‌توان به امکان تعلیق عضویت کشورهای ناقض حقوق بشر و ایجاد سازوکار بررسی دوره‌ای جهانی، (UPR) و مطالعه جزئیات مربوط به نظارت بر نقض حقوق بشر در جهان اشاره نمود. به‌نظر می‌رسد که شورا علیرغم تلاش‌های فراوانی که در زمینه حقوق بشر به‌عمل آورده، هنوز نتوانسته به جایگاه و غایت اصلی خویش که در دفاع از حقوق بشر در کشورها و منطقه خاورمیانه است، برسد. از جمله عواملی که به عنوان مانع و کاستی در مقابل تحقق اهداف شورای حقوق بشر قرار گرفته می‌توان به جهان شمولی حقوق بشر، نسبیت فرهنگی، فقدان سازوکارهای اجرایی، ملاحظات سیاسی و ناعدالتی و موضعگیری برخی کشورها در مقابل شورای حقوق بشر را نام برد.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، شورای حقوق بشر، کمیسیون حقوق بشر، مکانیسم ادواری جهانی

JPIR-2101-1760

^۱ - گروه حقوق عمومی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

Khparvin@ut.ac.ir

^۲ - گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران: نویسنده مسئول

^۳ - گروه حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

مقدمه

موضوع حقوق بشر و توجه به کرامت و حیثیت ذاتی یکایک انسان‌ها به عنوان یکی از اولویت‌های اساسی سازمان ملل محسوب و نقش مهمی را در فرهنگ و ادبیات جوامع مختلف ایفاء می‌کند و دولت‌ها به عنوان مخاطبان اصلی حقوق، موظف به همکاری و تلاش در راستای ارتقاء آن می‌باشند. برخلاف کمیسیون حقوق بشر که یک رکن فرعی شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل محسوب می‌شد، شورای حقوق بشر به عنوان یک سازمان بین‌الدولی در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ پایه‌ریزی گردید. شورای حقوق بشر مسئولیت ارتقاء جهانی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان، صرف‌نظر از هر نوع تمایز و به شیوه‌ای عادلانه و برابر و همچنین رسیدگی به وضعیت‌های ناقض حقوق بشر را به عهده دارد. اگرچه عملکرد شورای حقوق بشر نسبت به کمیسیون حقوق بشر کارآمدتر بوده، لیکن نهایتاً با نگرش سیاسی خود و موانع موجود، نتوانسته به غایت اصلی خویش که حمایت از حقوق بشر است، دست یابد.

هدف پژوهش

هدف رساله حاضر، تبیین عملکرد شورای حقوق بشر به عنوان یکی از ارکان اصلی فراگیر-ترین رکن سازمان ملل متحد) مجمع عمومی سازمان ملل (در توسعه و حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه بدون هرگونه تبعیض از حیث نژاد، جنس، زبان و یا مذهب و همچنین بررسی موانع، مشکلات و کاستی‌های پیشروی این امر مهم می‌باشد. همچنین تبیین موضوع "ایمان مردم به حقوق اساسی بشر و منزلت و کرامت والای انسانی و همچنین ارتقا و تشویق احترام به این حقوق فارغ از هرگونه تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان و یا مذهب" در سرلوحه کار ارکان سازمان ملل و حکومت‌ها قرارگیرد.

سوالات پژوهش

شورای حقوق بشر به عنوان یکی از ارکان‌های اصلی مجمع عمومی سازمان ملل چه عملکردی را در زمینه ارتقا حقوق بشر ایفا نموده است؟
موانع و کاستی‌های پیشروی این شورا برای رسیدن به اهداف مدنظر چیست؟
نقش قدرت‌های بزرگ و استکباری در جهت جلوگیری از تحقق اهداف شورای حقوق-بشر در خاورمیانه چگونه بوده است؟

بیان مسئله

حقوق بشر، حقوق ذاتی و فطری همه انسان‌ها بدون تمایز از نظر نژاد، رنگ، جنسیت،

زبان، دین، عقاید سیاسی یا عقاید دیگر، خاستگاه ملی یا اجتماعی، دارایی، موقعیت خانوادگی یا موقعیت‌های دیگر است. تمامی حقوق بشر اعم از حقوق مدنی و سیاسی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یا حقوق دسته جمعی را شامل خواهد شد. حقوق بشر اساسی‌ترین و ابتدایی‌ترین حقوقی است که هر فرد بطور ذاتی، فطری و به صرف انسان بودن از آن بهره‌مند می‌شود. این تعریف ساده عواقب و بازتاب اجتماعی و سیاسی مهمی را برای مردم و حکومت‌ها به دنبال دارد. مطابق اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر اسناد بین‌المللی این حقوق ویژگی‌هایی همچون جهانشمول بودن، سلب ناشدنی، انتقال ناپذیری، تفکیک ناپذیری، عدم تبعیض و برابر طلبی، به هم پیوستگی و در هم تنیدگی را دارا است. اصطلاح «حقوق بشر»^۱ نسبتاً جدید است و پس از جنگ جهانی دوم و تاسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ وارد محاورات روزمره شده است. این عبارت جایگزین اصطلاح «حقوق طبیعی» و «حقوق انسانی» گردیده که قدمتی طولانی دارد. در خصوص قدمت حقوق بشر یا به عبارت دیگر حقوق انسانی و طبیعی در میان فلاسفه حقوق اختلاف نظر وجود دارد، بعضی از محققان بر این اعتقادند که در تاریخ تمدن جوامع قدیم موردی از حقوق بشر ملاحظه نمی‌شود، در مقابل برخی دیگر معتقدند که درست است که حقوق بشر به شکل کنونی در عصر قدیم وجود نداشته، ولی نمونه‌های زیادی از عدالت و برقراری حقوق و مبادی عمومی در آن اجتماعات مشاهده شده است. صاحب‌نظران، دوران عصر جدید غرب را دوران انتقالی تغییر و تحول در تاریخ حقوق بشر می‌دانند به این دلیل که انتقال در نوع تغییر و دگرگونی و تحسین حالت حقوق بشر از عصر قدیم به عصر جدید در این زمان صورت گرفته است. نمونه‌های آشکار این تحسین اوضاع را می‌توان در بعضی امور از جمله آزادی بردگان، جنبش‌هایی که در شهرها بر علیه عدم مساوات و نابرابری صورت گرفت، درخواست برای آزادی بیشتر و رهایی از قید و بندهای گذشته و حرکت‌های دیگری از جمله صدور اعلامیه‌های حقوق بشر دانست. قرن هیجدهم در اروپا عصر استدلال و روشن‌فکری که موجب پیشرفت‌های مهم در زمینه اصلاحات سیاسی گردید. نظریه جان لاک در مورد حقوق طبیعی، اصول منتسکیو در خصوص تفکیک قوا، ستایشولتر از ایجاد نهادهای سیاسی و جانبداری روسو از دموکراسی، همگی در جهت حفاظت از آزادی انسان و دفاع از حقوق بشر بود. روشن‌فکران در قرن هیجدهم که فلاسفه آزاد معروف هستند مفاهیم جدیدی را برای انسانیت بیان داشتند. این فلاسفه اعتقاد داشتند عقلانیت به کمال بلوغ بر اساس قوانین طبیعی نزدیکتر است و می‌توان حالت‌های مختلف انسان را با آن تطبیق داد و از این طریق می‌توان بدون هیچگونه

تفاوتی بین جنس و طایفه و رنگ و نژاد و غیره به سعادت و آزادی بیشتر برای همگان دست یافت. همانطور که بیان گردید یکی از ویژگی‌های این دوره در توسعه و پذیرش حقوق بشر صدور اعلامیه‌ها می‌باشد. هر چند این اعلامیه‌ها فاقد ضمانت اجرا بودند و در ابتدا خیلی منسجم و کامل به مبحث حقوق بشر نپرداختند، اما در توسعه‌ی فرهنگ حقوق بشر مؤثر بودند. از قرن هجدهم به بعد جهان وارد فضای جدیدی شد تا آنجا که این دوره به بعد را عصر روشنگری که موجب پیشرفت‌های مهم در زمینه اصلاحات سیاسی و اجتماعی شد. دو قرن ۱۷ و ۱۸ میلادی دوران پرماجرایی برای انسانیت بود، جنگ‌ها و کشتارهایی که صورت گرفت موجب توهین به کرامت و انسانیت شد. ولی با وجود این اتفاقات ناگوار وضعیت مذکور زمینه‌ساز تأثیرات فراوانی بر سرنوشت حقوق بشر در سطح جهانی بود. بروز جنگ جهانی اول و دوم مدتی بحث‌های حقوق بشر را در سطح بین‌المللی به حاشیه برد، ولی با اتمام این جنگ‌های خانمان‌سوز، توجه به حقوق بشر عنایت ویژه به‌خصوص در دوران بعد از جنگ جهانی دوم گردید. حجم خونریزی و کشتارهایی که در نتیجه‌ی جنگ جهانی اول حاصل شد آنقدر زیاد بود که فعالیت‌کنندگان در زمینه حقوق بشر را وادار کرد تا در ارزش انسان و انسانیت او تجدیدنظر و به فکر چاره بیفتند. یکی از تصمیمات مهمی که پس از جنگ جهانی اول به پیشنهاد ویلسون رییس جمهور ایالات متحده آمریکا صورت گرفت، تاسیس سازمانی بنام جامعه ملل بود تا بتواند بر کار دولت‌ها نظارت داشته باشد و از جنگ جهانی بین‌الملتها جلوگیری کند. لذا پس از خاتمه جنگ بین‌الملل، جامعه ملل تشکیل گردید. جامعه ملل در زمینه حقوق بشر به صورت شفاف و صریح ورود نمود و اثرگذاری آن بر مسأله حقوق بشر در سه عنوان نظام قیمومیت، معیار-های بین‌المللی کار و نظام اقلیت‌ها محدود گردید. اما همان‌طور که پیش‌بینی می‌گردید تشکیل جامعه ملل نتوانست مانع جنگ و دفاع تمام‌قد از حقوق بشر گردد و نتیجتاً در اول دسامبر ۱۹۳۹ آلمان‌ها با حمله به لهستان جنگ دیگری را آغاز کردند که تمام دنیا را درگیر خود کرد و زمینه‌ی پیدایش جنگ جهانی دوم گردید. پس از جنگ جهانی دوم زمانی که سازمان ملل تشکیل گردید، سه هدف فراروی این سازمان قرار گرفت که این سه هدف ضمن ماده یک منشور ملل متحد به عنوان اساسنامه سازمانی طرح شده؛ هدف اول حفظ صلح و امنیت بین-المللی بود، هدف دوم توسعه روابط دوستانه بین اعضای جامعه بین‌المللی و هدف سوم همکاری بین‌المللی در طرح و یا حل مسائلی است که جنبه‌های بشردوستانه دارد. مسأله حقوق بشر با اینکه در زمره اهداف ذکر شده بود ولی در دهه‌های اولیه تشکیل سازمان چندان جایگاهی را در فعالیت‌های سازمان ملل به خودش اختصاص نمی‌داد اما در دو دهه اخیر جامعه بین‌المللی و

روابط بین اعضا و کشورها به گونه‌ای شکل گرفت و این نتیجه حاصل شد که تحکیم صلح و امنیت بین‌المللی و بقای آن در پرت و گسترش حقوق بشر امکان‌پذیر است. به همین دلیل حقوق بشر به هدفی تبدیل شد که بیشتر در کانون توجه سازمان ملل متحد قرار گرفت فلذا با تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد؛ کمیسیون حقوق بشر به عنوان یکی از ارکان فرعی و کاری شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل (اکوسوک) در سال ۱۹۴۶ تاسیس و به مدت شش دهه (تا سال ۲۰۰۶) به فعالیت خود ادامه داد. کمیسیون حقوق بشر بیشتر عمر خود را صرف هنجارسازی، قاعده‌سازی و تدوین حقوق جهانی بشر نمود و در این حوزه اسناد مهم جهانی حقوق بشر را تهیه و تدوین نمود که از جمله مهمترین این اسناد عبارتند از؛ کنوانسیون منع نسل‌کشی، میثاق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کنوانسیون ممنوعیت آپارتاید و... همانطور که ملاحظه می‌شود از حیث قاعده‌سازی کمیسیون حقوق بشر بسیار موفق عمل نمود، لیکن به جهت وجود دوران جنگ سرد، نبود اراده سیاسی از طرف دول غربی مخصوصاً آمریکا، نبودن فضای بین‌المللی و تاکید شورای اقتصادی و اجتماعی مبنی بر عدم صلاحیت کمیسیون در امور داخلی کشورها، سیاسی شدن کمیسیون و برخورد گزینش و اعمال معیارهای دوگانه در فعالیت خود منجر شد که وظیفه اصلی یعنی اجرا و نظارت بر حسن اجرای اصول حقوق بشر در کشورها نادیده گرفته شود و نهایتاً با توجه به چالش‌های کمیسیون و ایضاً اتهام سیاسی کاری کمیسیون از سوی کشورهای غربی بالاخص آمریکا باعث شد که پیشنهاد کوفی عنان دبیر کل وقت سازمان ملل متحد در تاریخ ۱۵ مارس ۲۰۰۶ مبنی بر انحلال کمیسیون حقوق بشر مورد تایید مجمع عمومی قرار گیرد و بدین ترتیب کمیسیون حقوق بشر پس از شصت سال حیات پرفراز و نشیب و جنجالی خود از ادامه راه بازماند و جای خود را به نهاد جدیدی به نام «شورای حقوق بشر» بدهد. پس می‌توان بیان نمود که مهمترین تحولات ساختاری سازمان ملل انحلال کمیسیون حقوق بشر و جایگزینی آن توسط شورای حقوق بشر به عنوان یکی از ارکان مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه شماره ۲۵۱/۶۰ A/Res بود. قطعنامه ۲۵۱/۶۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، ماموریت‌هایی بدین شرح به شورای حقوق بشر ارائه نمود؛ رسالت اصلی شورا قاعده‌مندسازی در زمینه‌های مختلف حقوق بشری است، شورا آئین ویژه گزارشگری را کماکان حفظ نماید، شورا کلیه ماموریت‌ها و نقش‌های کمیسیون حقوق بشر را ضمن بررسی مجدد، اصلاح و ادامه دهد. همچنین به جهت جلوگیری از گزینشی و سیاسی عمل نمودن شورا، مقرر شد بر طبق آئین ارزیابی دوره‌ای جهانی عمل نماید تا همه کشورها (بدون استثنا) وضعیت حقوق بشری‌شان مورد ارزیابی قرار گیرد. این قطعنامه با ۱۷۰

رای موافق چهار رای مخالف (آمریکا، اسرائیل، جزایر مارشال و پالائو و (و سه غایب) بیل و روسی، جمهوری اسلامی ایران و ونزوئلا) به تصویب مجمع عمومی رسید. در کنار وظایف فوق شورای حقوق بشر به عنوان مهم‌ترین رکن حقوقی سازمان ملل به ایفای نقش‌های ذیل نیز می‌پردازد؛

ارتقای آموزش در زمینه حقوق بشر و نیز ارائه خدمات مشورتی و کمک تکنیکی و تقویت قابلیت‌های مورد ارجاع با توافق دولت‌های مربوطه مرکز گفتگو در مسائل مرتبط با کلیه موضوعات حقوق بشر، صدور توصیه‌هایی از مجمع عمومی در خصوص تداوم توسعه حقوق بین‌الملل در زمینه حقوق بشر، تشویق دولت‌ها به رعایت کامل تعهدات خود در زمینه حقوق بشر و تحقق اهداف تثبیت شده، بررسی ادواری رعایت تعهدات حقوق بشر از طرف هر یک از دولت‌ها به شکلی که به تضمین جامع اقدامات آنها و تساوی رفتار با تمام دولت‌ها بپردازد. مشارکت در گفتگو و همکاری، جلوگیری از نقض حقوق بشر و دخالت‌های فوری در موارد اضطراری در زمینه شورای حقوق بشر ایفای نقش و انجام مسئولیت شورای حقوق بشر در برابر کمیساری عالی حقوق بشر سازمان ملل شورای حقوق بشر موظف به ارائه توصیه‌هایی در موضوع ارتقا و دفاع از حقوق بشر و نیز ارائه گزارش سالانه به مجمع عمومی می‌باشد. به طور کلی مکانیزم‌هایی که شورای حقوق بشر در جهت دفاع از حقوق بشر اعمال می‌نماید عبارتند از:

- مکانیزم بررسی دوره‌ای؛
- مکانیزم فرا قراردادی؛
- مکانیزم گروه‌های کاری؛

موانع و کاستی‌های شورای حقوق بشر پس از انحلال کمیسیون حقوق بشر و تاسیس شورای حقوق بشر، انتظار می‌رفت که شورای حقوق بشر نقش موثرتری در دفاع از حقوق بشر و کاهش موارد نقض حقوق بشری در دنیای معاصر باشیم لیکن به دلیل موانع و کاستی‌های موجود در این زمینه مانند موضوع جهان‌شمولی حقوق بشر، حقوق بشر و نسبییت فرهنگی، فقدان سازوکار اجرایی حقوق بشر؛ ملاحظات سیاسی و ناعدالتی در حقوق بشر، نقش و تأثیر قدرت‌های بزرگ، سیاسی شدن موضوع حقوق بشر، وابستگی سازمان ملل به کشورهای ثروتمند فعالیت شورای حقوق بشر را با مشکلاتی مواجه نموده است.

اهمیت پژوهش

حقوق بشر یکی از جذابترین موضوعاتی است که می‌تواند برای همگرایی ملت‌ها و کاستن

از مشکلات جهان امروز به کار گرفته شود. شناسایی مشترکات حقوق انسانی و التزام همگانی به رعایت آن راهی برای تفاهم فرهنگ‌ها و مکتب‌های گوناگون فکری و مذهبی است. تفاهم بر سر حداقل‌ها می‌تواند سکویی برای پرش به سوی صلح و امنیت بین‌المللی باشد و همین هم فلسفه پیدایش تفکر و نهادهای حقوق بشری بوده است. به رغم موفقیت «نسبی» در زمینه تدوین و معیارسازی برای حقوق بشر، متأسفانه نهادهای بین‌المللی توفیق چندانی در کاهش دردهای انسان و نزدیک کردن جوامع بشری به عدالت و آرامش مورد انتظار نداشته‌اند. اسف‌بارتر اینکه ملت‌های محروم و آنان که حقوق مسلم و مصرح خود را پایمال شده می‌دانند، امید خود را به این نهادها از دست داده‌اند و این دردناک‌ترین واقعیتی است که آن نهادها را با بحران هویت مواجه ساخته است. تبدیل وضعیت سازمانی کمیسیون حقوق بشر و ارتقای آن به عنوان یکی از ارکان سازمان ملل مستلزم ارتقای توجه سیاستگذاران ما به آن نیز هست. درست است که نمی‌توان به آسانی سایه سنگین زیاده‌خواهی را از سر این نهادها برداشت، اما با تدوین و اجرای برخی سیاست‌ها و برنامه‌ها، خصوصاً اگر با همکاری‌های منطق‌های یا فعالیت‌های جمعی با گروه‌هایی مثل کشورهای اسلامی یا کشورهای غیرمتعهد همراه شود، می‌توان تا اندازه‌ای به مقصود نزدیک شد. باید با استفاده از این «فرصت» گذاشته نشود شورای جدید التاسیس حقوق بشر باز هم به «تهدید» دیگری تبدیل شود. کشتارها، قتل و تجاوزاتی که در دوران جنگ جهانی دوم اتفاق افتاد و توهینی که به کرامت انسانی بشر صورت گرفت و فضای تیره و تاری که جنگ‌های خانمان‌سوز جهان ایجاد کرد؛ وجدان بشریت را بیدار نمود تا به فکر چاره‌جویی بیفتد و ارج و منزلت حرمت آدمی را عینیت بخشد. لذا برای رهایی از این وضعیت دولت‌ها سازمان ملل متحد را تاسیس نمودند. سازمان ملل متحد نیز برای دفاع از حقوق بشر، کرامت و حیثیت ذاتی و ارزش شخصیت انسان و انسانیت، برابری و آزادی و تساوی همه ملت‌ها اعم از کوچک و بزرگ اقدام به ایجاد شورای حقوق بشر به عنوان یکی از ارکان مجمع عمومی سازمان ملل نمود. ایجاد ساختار شورای حقوق بشر در واقع نوعی توافق اجمالی نسبت به دفاع از حقوق بشر و کرامت انسان است و هدف این است که هویت و کرامت انسان مستحکم و استوار بماند و اجازه داده نشود تا قدرتمندان و صاحبان «زر» و «زور» با کرامت ضعیفان کمتر از خود برخورد تحقیرانه‌ای داشته باشند.

روش اجرای تحقیق

به دلیل اینکه در انجام این تحقیق با مجموعه اسناد حقوق بشری از قبیل معاهدات حقوق بشری، اعلامیه‌ها و قطعنامه، دکترین یا نظریات علمای برجسته حقوق سروکار داریم، تحقیق

ما استنتاجی توأم با تحلیل می‌باشد و روش تحقیق به صورت کتابخانه‌ای است. روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت کتابخانه‌ای و فیش‌برداری می‌باشد که با مراجعه به منابع و کتب و مدارک در دسترس و مقاله‌ها و سایت‌های معتبر، اطلاعات مربوط به این تحقیق مورد بررسی قرار خواهد گرفت و از آنجائی که دامنه موضوع تحقیق بسیار گسترده بوده، لذا ابزار گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفاهیم حقوق بشر

اصطلاح حقوق بشر، نسبتاً جدید است و فقط پس از جنگ جهانی دوم و تاسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ وارد محاورات روزمره شده است. این عبارت جایگزین اصطلاح «حقوق طبیعی»^۱ و «حقوق انسانی»^۲ گردیده که قدمتی بیشتر دارند. «حقوق بشر به معنای امتیازاتی کلی است که هر فرد انسانی طبعاً دارای آن است». (امامی، ج ۴، ۱۳۶۴)

این امتیازات در صورت تحقق، معیار واقعی مشروعیت و ملاک محدودیت اقتدار دولت در قبال افراد است. (کاتوزیان، ج ۱، ۱۳۴۷) در تعریفی دیگر حقوق بشر تضمین‌های اخلاقی پایه‌ای انگاشته می‌شوند که مردم در همه کشورها و فرهنگ‌ها، به صرف انسان بودنشان باید از آنها برخوردار باشند. اینکه این تضمین‌ها "حقوق" خوانده شده‌اند (فلسفی، ۱۳۴۷) بدان معناست که همه افراد، جویای آن تعلق می‌گیرند، دارای اولویت بالایی هستند و اجابت آنها اجباری است و نه اختیاری، اغلب حقوق بشر را جهانشمول می‌انگارند، به این معنا که همه افراد از آن برخوردارند و باید برخوردار باشند. این حقوق مستقل دانسته می‌شوند، به این معنا که فارغ از اینکه توسط نظام قانونی و رسمی یک کشور به رسمیت شناخته شوند یا به اجرا درآیند و یا نه وجود دارند.

(Nickel, 1992) به رغم آنکه واژه «حقوق بشر» به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما تعریف آن را دشوار می‌نماید. به بیان کلی حقوق بشر حقوقی بنیادین و انتقال‌ناپذیر است که برای حیات نوع بشر اساسی تلقی می‌شود. با وجود این، در مورد اینکه محتوای این حقوق چیست، اتفاق نظر وجود ندارد. اغلب به آسانی می‌توان دریافت که منظور از حقوق بشر دستیابی به مفهوم و محتوای آن، یعنی حمایت فرد در مقابل سوءاستفاده از اقتدار دولت است تا اینکه صرفاً تعریف آن مطمح نظر باشد. از این رو، تعریفی از حقوق بشر، که مورد پذیرش عمومی باشد، ارائه نشده و این امر خود مشکلی بر سر راه تنظیم بین‌المللی آن محسوب می‌شود. حقوق بشر بیش از هر موضوع

^۱-Natural Rights

^۲-Rights of Man

دیگر تمایز بین جهان‌شمولی و نسبیت‌گرایی فرهنگی را به تصویر می‌کشد. جهان‌شمولی وضعیت مورد تأکید کنفرانس جهانی ژوئن ۱۹۹۳ سازمان ملل درباره حقوق بشر (کنفرانس وین) را منعکس می‌نماید. نظریه نسبیت‌گرایی مبین آن است که حقوق بشر در یک کشور با کشوری دیگر که بر اساس ارزش‌ها، سنت‌های مذهبی و فرهنگی دیگری شکل گرفته متفاوت می‌نماید. (Making Sense of Human Rights)

شورای حقوق بشر

شورای حقوق بشر (www.unilaw.ir) یکی از نهادهای سازمان ملل و از ارکان فرعی مجمع عمومی ملل متحد است که وظیفه آن نشان دادن موارد نقض حقوق بشر می‌باشد. این شورا همزمان با انحلال نهاد سلفش یعنی کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد ایجاد شده است. در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ مجمع عمومی قطعنامه مهمی برای ایجاد شورای حقوق بشر به منظور جایگزینی با کمیسیون حقوق بشر تصویب کرد. (<https://fa.wikipedia.org>) در هزاره جدید، بارها این سخن به گوش رسید که سازمان ملل در عرصه جهانی باید نیروی کارآمدتری در پیشبرد حقوق بشر باشد. در سال ۲۰۰۳ به دنبال ایجاد اختلافات بین‌المللی در مورد حمله آمریکا به عراق و به دلیل برداشت‌های کاملاً متفاوتی که در مورد این تجاوز آشکار به حقوق بین‌الملل مطرح شد، کوفی عنان دبیر کل سازمان ملل هیأتی متشکل از شانزده دیپلمات و سیاستمدار را مأمور کرد تا تحت سرپرستی «آنان د پان یا راجون»، نخست‌وزیر سابق تایلند پیشنهادهایی را برای اصلاح منشور ملل متحد ارائه کنند. این هیأت پس از مدت‌ها بحث کارشناسی سرانجام طرح جامع خود را که شامل حداقل صد پیشنهاد اصلاحی بود، به دبیر کل سازمان ملل ارائه کرد. کوفی عنان دبیر کل سازمان ملل بر اساس نتیجه کار کارشناسی این هیأت شانزده نفره، گزارش ۶۳ صفحه‌ای خود را درباره زمان ضرورت انجام اصلاحات اساسی در سازمان ملل انتشار داد. اصلاحات پیشنهادی عنان در ماه سپتامبر ۲۰۰۵ در اجلاس سران بررسی شد و سپس برای تصویب به مجمع عمومی سازمان ملل ارجاع گردید. (www.unic-ir.org)

یکی از محورهای عمده اصلاحات جدید سازمان ملل در گزارش کوفی عنان «ایجاد شورای حقوق بشر» بود. ایده تشکیل شورای حقوق بشر سازمان ملل با هدف ارتقای نهاد مسئول در سازمان ملل از سطح کمیسیون حقوق بشر به نهادی هم‌شان شورای امنیت، برای نخستین بار از سوی «والتر کلین» یک کارشناس حقوقی سوئیسی مطرح و سپس از سوی کمیسیون اصلاحات حقوق سازمان ملل متحد پذیرفته شد.

در خصوص عملکرد شورای حقوق بشر؛ موانع و کاستی‌ها، به‌طور کلی منابع خوبی یافت

می‌شود. البته در بخش عملکرد شورای حقوق بشر منابع وافی وجود دارد. از منابعی که در زمینه رساله حاضر می‌تواند راهگشا باشد، عبارتند از؛ کتاب‌های حقوق بشر از نظر تا عمل و مبنا منشأ نظام بین‌المللی حقوق بشر و نظام حقوق بشر آقای دکتر خیرا... پروین، نظام بین‌المللی حقوق بشر دکتر حسین مهرپور - نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر (جلد اول) دکتر سیدباقر میرعباسی و رزی میرعباسی - نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر (جلد دوم) دکتر سیدباقر میرعباسی و فرناز میرعباسی - حقوق مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی دکتر عبدا... عابدینی و خلیل روزگاری - حقوق طبیعی و حقوق بشر دکتر عباس شیخ شعاعی - حقوق بشر دکتر عبدالعزیز نوری و... نام برد.

کمیسیون حقوق بشر

در پاسخ به جنایات ارتكابی در طول جنگ جهانی دوم، بنیانگذاران سازمان ملل متحد تصمیم گرفتند که احترام به حقوق بشر را یکی از اهداف سازمان جهانی جدید قرار دهند. در این راستا یکی از خصوصیات بارز منشور ملل متحد که آن را از میثاق جامعه ملل ممتاز می‌سازد، توجه به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی است. سازمان ملل متحد، سهمی عمده در بهبود و حمایت از حقوق بشر داشته و دستاوردهایش در این زمینه بالاترید است. در این زمینه، ابتدا باید گفت، عمده تلاش سازمان ملل و نهادهای فعال در زمینه حقوق بشر، جلب و همکاری دولت‌های عضو به رعایت موازین حقوق بشر و برقراری تفاهم با آنهاست و نه توسل به زور و فشار و قوه قهریه، زیرا سازمان ملل از جمع دولت‌ها تشکیل شده و قدرت اجرایی آن نیز با دولت‌های عضو است که هر کدام مستقل بوده و مداخله قدرت خارجی را در اعمال حاکمیت خود نمی‌پذیرند. به منظور نظارت بر اجرای هریک از میثاق‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر در کشورهای عضو، مکانیزم‌های مختلفی در سازمان ملل برای این منظور تشکیل شده است که کمیسیون حقوق بشر یکی از مهمترین این مکانیزم‌ها می‌باشد. سه نهاد اصلی که در سازمان ملل متحد مسئولیت حفظ و ارتقاء حقوق بشر را بر عهده داشته عبارتند از: شورای امنیت، مجمع عمومی و کمیسیون حقوق بشر. (کومار سینها، ۱۳۸۵: ۴۹-۴۱)

یافته‌های تحقیق

ساختار و روند شکل‌گیری شورای حقوق بشر

شورای حقوق بشر ملل متحد در سال ۲۰۰۶ به‌عنوان جایگزین کمیسیون حقوق بشر ملل متحد تاسیس شد. وظیفه اصلی این شورا هماهنگی فعالیت‌های حقوق بشری سازمان ملل متحد و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه مسایل حقوق بشری است. این شورا امکاناتی نیز

برای سمع شکایات افراد و گروه‌ها یا سازمان‌های غیردولتی را دارد تا بر مبنای آن نقض حقوق بشر را بررسی کند. این شورا همکاری نزدیکی نیز با دفتر کمیسار عالی حقوق بشر ملل متحد دارد. این شورا ۴۷ عضو دارد که از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد برای دوره سه ساله انتخاب می‌شوند. اعضای شورای حقوق بشر بر اساس منطقه انتخاب می‌شوند؛ به‌طور مثال کشورهای آفریقایی و کشورهای آسیایی هر کدام سیزده کرسی و منطقه لاتین و کارائیب هشت کرسی دارند. اروپای غربی هفت کرسی و کشورهای اروپای شرقی شش کرسی دارند. اعضای مجمع سه بار در سال گردهم می‌آیند. تمامی ۱۹۳ عضو سازمان ملل متحد باید اجازه دهند تا بطور منظم از سوی این شورا بررسی و ارزیابی شوند. معیارهای این بررسی، منشور سازمان-ملل، اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر معاهدات سازمان ملل متحد است. در هنگام ارزیابی هر کشور تازه‌ترین گزارش‌اش در مورد اجرای تعهدات حقوق بشری را ارائه می‌کند. افزون بر آن سایر کشورهای عضو می‌توانند سوالاتی مطرح کنند. بعد از ارزیابی، توصیه‌هایی نیز ارائه می‌شود که البته از نظر حقوقی الزام‌آور نیستند.

اصول کاری، وظایف و اختیارات شورای حقوق بشر

بر اساس بندهای ۲، ۳ و ۵ قطعنامه، مجموعه وظایف و اختیارات شورای حقوق بشر به شرح ذیل است:

- (۱) شورای حقوق بشر مسئول ارتقای احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه افراد بدون اعمال تمایز و به شیوه‌های منصفانه و برابر؛
- (۲) شورای حقوق بشر باید به نقض‌های حقوق بشر و گسترده و سازمان یافته رسیدگی و توصیه‌هایی را پیرامون آن نماید؛
- (۳) این شورا باید به عنوان محفلی برای گفتگو پیرامون موضوعات حقوق بشر عمل کند.
- (۴) شورا باید توصیه‌هایی را در راستای توسعه بیشتر حقوق بین‌الملل در حوزه حقوق بشر ارائه نماید.
- (۵) شورای حقوق بشر باید اجرای کامل تعهدات حقوق بشری دولت‌ها را تقویت و اهداف و تعهدات مرتبط با ترویج و حمایت از حقوق بشر را که از مجموعه نتایج حاصله از کنفرانس و اجلاسهای سازمان ملل متحد است پیگیری نماید.
- (۶) این شورا موظف به تهیه گزارش دوره‌ای از وضعیت حقوق بشر در کلیه کشورهای جهان، براساس اطلاعات عینی و موثق است. در گزارش باید گفتگو با کشور مورد نظر مبتنی بر توافق و همکاری باشد. باید گزارش ارکان معاهده باشد و دوباره کاری نباشد. شورا کیفیت

و توزیع زمانی مکانیسم زمانی تهیه گزارش دوره‌ای همه کشورها را باید طی یک سال پس از برگزاری اولین نشست تعیین نماید.

۷) شورا باید نقش و مسئولیت‌های کمیسیون حقوق بشر را در ارتباط با دفتر کمیساری عالی حقوق بشر به عهده گیرد.

۸) این شورا باید در قالب همکاری نزدیک با دولت‌ها، سازمان‌های منطقه‌ای، نهادهای ملی حقوق بشر و جامعه مدنی در زمینه حقوق بشر فعالیت نماید.

۹) شورا همچنین توصیه‌هایی در ارتباط با ارتقاء و حمایت از حقوق بشر را ارائه نماید.

۱۰) شورا باید گزارش سالانه خود را به مجمع عمومی ارائه کند.

عملکرد شورای حقوق بشر توسط مکانیسم فراقردادادی و پدیده جهانی شدن

در شورای حقوق بشر تشریفات رایبه شکایت و رسیدگی به آن، آنگونه که در برخی ارگان‌های قراردادی مانند کمیته حقوق بشر، کمیته مقابله با شکنجه، کمیته محو و تبعیض نژادی، پیش‌بینی شده وجود ندارد. تشریفات رسیدگی در این شورا از نوع فراقردادادی است. منظور از تشریفات فراقردادادی مکانیسم موضوعی و مکانیسم‌های مربوط به وضعیت یک کشور خاص می‌باشد. یکی سیستم شکایت مستقیم افراد و دیگر سیستم گزارشگران ویژه. در سیستم شکایت مستقیم افراد، اتباع کشورها از قبیل قربانیان یا خانواده آنها، سازمان‌های غیردولتی محلی و یا حتی بین‌المللی، (که در این حالت به عنوان اتباع کشورها تلقی نمی‌شوند)، و غیره در رابطه با نقض حقوق بشر می‌تواند از طریق تنظیم شکایت‌نامه تحت عنوان اطلاعیه (خوزه جیل، ۱۳۹۷: ۲۵۸-۳۶۰) به طرح شکایت خود پردازند. این اطلاعیه می‌تواند به اشکال مختلف از قبیل: نامه، فکس و تلگرام رایبه شده و موضوع آن می‌تواند هم شامل وضعیت افراد بوده و هم شامل وضعیت فرضی نقض حقوق بشر باشد. (تقی‌زاده انصاری، ۱۳۸۷: ۱۴۱-۱۱۷)

در سیستم گزارشگران، شورا از طریق رایبه گزارش گزارشگران خود در هر یک از موضوعات از قبیل آزادی بیان و عقیده، آزادی مذهب و غیره در جریان وضعیت حقوق بشر در آن موضوع خاص در کشورهای مختلف قرار می‌گیرد و نسبت به آن به اتخاذ تصمیم می‌پردازد. در رابطه با رایبه اطلاعیه، همچنان که دو مکانیسم فراقردادادی وجود دارد. مکانیسم‌های موضوعی^۱ و مکانیسم‌های مربوط به وضعیت در یک کشور خاص.^۲ در هر دو مورد اطلاعیه باید حاوی حداقل شرایط ذیل باشد:

^۱-Mecanismes thematiques

^۲-Mecanismes charge de la situation Dans Un pays Donne.

- هویت قربانی یا قربانیان فرضی
  - هویت عاملین نقض حقوق بشر
  - هویت شخص یا اشخاصی یا تشکیلات یا سازمان‌هایی که به ارایه اطلاعات می‌پردازند. (بنابراین اطلاعاتی نامشخص رد می‌شوند).
  - تشریح تفصیلی وضعیت‌هایی که نقض حقوق بشر صورت گرفته است. توضیحات دیگر در رابطه بانقض خاص می‌تواند برای مکانیسم موضوعی مانند محل بازداشت قربانی، گواهی پزشکی صادر شده برای قربانی، هویت شهود، تصمیماتی که برای جبران در سطح ملی گرفته شده و غیره خواسته شوند.
- معمولا، اطلاعاتی، اگر قبلا در چارچوب تشریفات قطعنامه ۱۵۰۳ شورای اقتصادی و اجتماعی یا پروتکل اختیاری مرتبط با ميثاق بين‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، در دست بررسی باشد، مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. همچنین اطلاعاتی که در واژه‌های اهانت‌آمیز نوشته شده یا به طور مشهود دارای انگیزه‌های سیاسی باشد، مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. اطلاعاتی باید به ارایه وقایع پرداخته و به صورت شفاف و دقیق به موارد فوق پردازد. (تقی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۳۳) برای تسهیل بررسی نقض حقوق بشر، پاسخ‌نامه‌هایی در چهارچوب مکانیسم‌های موضوعی تدوین گردیده که در اختیار افرادی که مایل به ارایه اطلاعاتی در رابطه با نقض حقوق بشر می‌باشند، قرار می‌گیرد. به علاوه گزارشگران کشورها می‌توانند این پاسخنامه‌ها را به ویژه در رابطه با بازرسی محلی در اختیار داشته باشند. البته گفتنی است که اطلاعاتی حتی اگر در قالب پاسخنامه تدوین نشده باشد نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. گزارش کمیساری عالی حقوق بشر در رابطه با تشریفات خاص که جهانی شدن پایانی بر کار دولت‌ها است. یعنی حکومت‌هایی که بر حاکمیت و قدرت خود متکی بوده و ایجادکننده موانع گوناگون در برابر توسعه اقتصادی دنیا هستند. در واقع حکومت‌های ملی باتوجه به سیاست‌های کهنه و شکل منظم و خاص سیاسی خود با توسعه جهانی شدن ناسازگار می‌باشند.
- رژیم حقوق بشر جهانی نیز توجه قابل ملاحظه‌ای به علوم اجتماعی و تحولات ناشی از جهانی شدن دارد. مشارکت دولت‌ها در رژیم حقوق بشر جهانی و اینکه تا چه حد این رژیم بر ساختارهای سازمانی ملی و سیاست‌گذاری‌های کشورها تاثیر می‌گذارد حائز اهمیت است. چرا که موسسات ملی حقوق بشر یکی از نهادهای حقوق بشری هستند که می‌توانند شکاف موجود در عرصه حمایت و ارتقاء حقوق بشر را پر کنند. در گذشته نیز این موسسات ملی حامیان قوی نهادهای حقوق بشری مانند کمیسیون حقوق بشر و بازوی کمکی بازرسان آن بودند. ایجاد این

مؤسسات ملی خود نیز به عواملی مانند توسعه اقتصادی و سیاسی و عناصر فرهنگی و هنجار-های نظام بین‌الملل وابسته است. (woo & Ramirez, 2006:2)

مؤسسات ملی حقوق بشر با ایجاد سیستم‌های قضایی مستقل و تصویب قوانین کافی و تقویت حمایت‌های فردی، تشویق دولت‌ها به تصویب معاهدات حقوق بشری و مشارکت در سازمان-های غیردولتی و کنفرانس‌های بین‌المللی قطعاً بهتر خواهد توانست به توسعه حقوق بشر کمک کنند.

بررسی عملکرد شورای حقوق بشر در کشورهای عضو آن در خاورمیانه

همانطور که می‌دانیم مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی به لحاظ اهمیت ترویج و حمایت از حقوق بشر و ارتقاء جایگاه ویژه آن با هدف ارزیابی وضعیت حقوق بشری کشورها در مرکز اطلاعات مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی مطرح گردید. در دور اول تمامی دولت‌های عضو سازمان ملل حتی جزایر کوچک مانند کریباتی و تووالو و کشورهای کوچک مانند موناکو و سن مارینو خواستار بررسی وضعیت حقوق بشری کشور خود شدند و لیکن در مقابل اسرائیل عدم تمایل خود را جهت مشارکت در دوره دوم این مکانیسم از آغاز اعلام نمود. جای تعجب ندارد که با مد نظر قرار دادن رای ممتنع این کشور در ابتدا تصویب قطعنامه ۵/۱، انتظارات متعاقب آن دور از ذهن نبود، هر چند که این کشور در دوره دوم این مکانیسم نیز شرکت نمود. لازم به ذکر است که در سومین سال تاسیس شورای حقوق بشر و در چهارمین جلسه شورا، چین و روسیه، از اعضای دائمی شورا امنیت تحت بررسی دوره‌ای جهانی قرار گرفتند. مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی به منظور ارزیابی جایگاه حقوق بشر در توصیه‌های ارائه شده مبادرت به ایجاد مرکز اطلاعات در این راستا نمود. مرکز اطلاعات مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی، پایگاهی از داده‌های کلیه کشورها بر اساس توصیه‌های ارائه شده و تعهدات داوطلبانه آنهاست. این پایگاه داده‌ها شامل ۵۴ رده از موضوعات متفاوت حقوق بشری می‌باشد. بسیاری از این توصیه‌ها مربوط به مسائل و ابعاد مختلفی از یک موضوع حقوق بشریست که نتیجتاً آنها را در بیش از یک رده جای داده است. هر چند فهرست رده‌ها طبیعتاً کلی‌اند و ممکن است با هم تداخل داشته باشند و لیکن مرکز اطلاعات، آمار موضوعاتی که بیشترین توصیه‌ها در آن خصوص می‌باشد را ارائه می‌دهد. ۱۰ مورد از مهمترین مسائل مطرح شده به ترتیب آمار مرکز اطلاعات در خصوص توصیه‌های ارائه شده و اجرا شده کشورهای تحت بررسی به شرح ذیل می‌باشد.

(www.upr-info.org) بیشترین تعداد توصیه‌های ارائه شده: (اسناد بین‌المللی، حقوق زنان، حقوق کودک، شکنجه و سایر رفتارهای بی‌رحمانه، غیرانسانی یا اهانت‌آمیز یا مجازات، عدالت

شرایط بازداشت، آموزش حقوق بشر، مجازات اعدام، حق تحصیل، رویه‌های ویژه بیشترین توصیه‌های اجراء شده: "ایدز- قاچاق- معلولیت- محیط‌زیست- طرح ملی اقدام- توسعه- وضعیت افراد بی خانمان داخلی- حق بهداشت- فقر- تبعیض نژادی)". در اینجا لازم به ذکر است که متاسفانه طبق آمار مرکز اطلاعات در خصوص توصیه‌های اجراء نشده هم شاهد همان موضوعاتی هستیم که بیشتر مطرح شده‌اند و در این رده هم نیز جای گرفته‌اند. ۱۰ موضوع برتر اجراء نشده عبارتند از: (اسناد بین‌المللی، حقوق کودک، حقوق زنان، شکنجه و سایر رفتار- های بی‌رحمانه، غیر انسانی یا اهانت‌آمیز یا مجازات، عدالت، شرایط بازداشت، اعدام، آزادی عقیده و بیان، رویه‌های ویژه، آزادی مطبوعات). در یک ارزیابی کلی می‌توان گفت که سه مورد اولیه موارد اجراء نشده به سادگی در لیست رده بندی‌های مختلف که عبارتند از توصیه‌های ارائه شده، توصیه‌های اجراء شده و توصیه‌های اجراء نشده، جای می‌گیرند و بسیاری از توصیه‌ها را به خود اختصاص می‌دهند. به همین دلیل است که آنها با داشتن ویژگی‌های برجسته در لیست مطرح‌ترین، اجرایی‌ترین و عدم اجرایی‌ترین توصیه‌ها قرار می‌گیرند. ولیکن به لحاظ درصدی مرکز اطلاعات ۱۰ مورد از موارد اجراء نشده عبارتند از: (آزادی جنبش‌ها، حق مسکن، اعدام، آزادی مطبوعات، آزادی عقیده و بیان، مدافعان حقوق بشر، مبارزه با تروریسم، آزادی انجمن‌ها، اعدام‌های فرا قضایی، شکنجه و سایر رفتارهای بی‌رحمانه، غیر انسانی یا اهانت- آمیز یا مجازات. با این پیشینه‌ذهنی از آمار مرکز اطلاعات مکانیسم بررسی دوره‌های جهانی، می‌توانیم با رویکردی منطقی‌تر و جامع‌تر به ارزیابی عملکرد موفق شورا حقوق بشر در ترویج و ارتقاء جایگاه حقوق بشر و مجاب کردن کشورها به اجراء توصیه‌های ارائه شده دست یابیم. در ادامه بحث به دیگر عوامل مهم دخیل در مکانیسم بررسی دوره‌های جهانی می‌پردازیم و ابعاد مختلف آن را به دلیل اهمیت این موضوع مورد ارزیابی قرار می‌دهیم.

سیاسی‌شدن موضوع حقوق بشر

سیاسی و امنیتی شدن حقوق بشر به دلیل برخوردهای سیاسی کشورهای غربی باعث ایجاد بحران‌هایی در دخالت خارجی در ارتباط با حمایت از حقوق بشر فراهم می‌شود. بررسی وضعیت حقوق بشر در میانمار سرآغاز این روند است. نقض فاحش حقوق بشر در کشورهای عربی و عدم ورود شورای حقوق بشر (به جهت حمایت کشور آمریکا) و ایضاً عدم ورود شورای حقوق بشر در وضعیت حقوق بشر در سوریه، یمن، بحرین و... از نمونه‌های بارز آن می‌باشد.

آیین رسیدگی در کمیسیون به‌صورتی است که بسیاری از کشورهایی که وضع حقوق بشر در آنها بسیار بد است، می‌توانند با زد و بندهایی که به خاطر مسایل اقتصادی و سیاسی در خارج از

کمیسیون صورت می‌گیرد، موضوع حقوق بشر کشور متبوع خود را از دستور کار کمیسیون خارج نمایند. لذا خانم «لوییز آربور» تأکید دارد: «کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل به عنوان یک زندانی در قوانین خود اسیر شده است». وی گفته است: «کمیسیون حقوق بشر تا حدود زیادی اسیر نگرشی کاذب و همچنین سیاست زدگی بوده است که به نظر می‌رسد هدف از آن حفظ منافع ملی باشد». از نظر وی «سیستمی که می‌خواهد تنها با اشاره به چند کشور، به مسأله نقض حقوق بشر و آزادی‌های بنیادی در سراسر جهان پاسخ دهد، دچار ایرادهای اساسی است». در اصلاح کمیسیون حقوق بشر موضوع عدم سیاست‌زدگی محور اصلی توجه شورا بود در بررسی این موضوع در ساختار سازمانی به این نکته می‌رسیم که گرایش شورا به سمت مطلوبیت از طریق ترغیب و اقناع کشورها در محافظت از مفاهیم حقوق بشری است. در بررسی و تحلیل عمیق‌تر در مورد مفهوم اقناع باید به یک سوال نه چندان خوشایند یعنی نقش قدرت در درون شورا توجه شود. در اقدامات شورا بر پایه سیستم ترغیب کشورها به ترویج حقوق بشر باید نقش قدرت حذف شود. با ارائه نوآوری توماس رایس از اندیشه‌های هابرماس شورا موظف است که یک سیستم تطابقی از پیوند دو عامل غیرمتجانس ایجاد کند، یعنی ارتباط مداوم قدرت بین شرکت‌کنندگان در هر بررسی خاص و ماهیت عدم سیاست زدگی سیستم upr سازمان عفو بین‌الملل نیز اظهار داشت که عضویت در کمیسیون حقوق بشر صرفاً سپری برای محافظت اعضا از بررسی دقیق وضعیت حقوق بشر آنها، به جای حمایت و ارتقاء و ترویج حقوق بشر بود.

(www. upr-inf. org)

نتیجه‌گیری

در ابتدای امر اصلاحات در کمیسیون حقوق بشر، صحبت بر سر جایگزینی شورای حقوق بشر با شورای قیومیت بود تا بدین وسیله این نهاد به یکی از ارکان اصلی سازمان ملل متحد تبدیل شود، ولی این امر محقق نشد. در سند پیش‌نویس قطعنامه رئیس مجمع عمومی در ۲۳ فوریه ۲۰۰۶ ذکر شده که جایگاه شورای حقوق بشر در ۵ سال آینده مورد بازبینی قرار گیرد. این موضوع، تلاش برای ارتقای جایگاه شورا را زنده نگه داشت، ولی به هر حال نشان‌دهنده آن است که در شرایط حال حاضر فعلاً امکان یافتن جایگاهی هم‌شان دیگر ارکان اصلی سازمان ملل را نیافته است. یکی از نکات مثبت شورای جدید برخلاف کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، اعضای شورای حقوق بشر به‌جای آنکه توسط گروه‌های منطقه‌ای انتخاب شوند از سوی همه اعضای سازمان ملل متحد انتخاب می‌شوند و در صورت مشاهده موارد خلاف حقوق بشر در مورد آنها عضویتشان می‌تواند با رای اکثریت اعضای سازمان ملل متحد به حال

تعلیق درآید. چیزی که در مورد کمیسیون حقوق بشر وجود نداشت و ناقضان بزرگ حقوق بشر بعضاً عضو کمیسیون حقوق بشر می‌توانستند باشند و بودند. پس از تشکیل شورا باید دید آیین‌نامه‌های داخلی شورا به چه صورت تنظیم و تصویب می‌شود که بعضی از کشورها نتوانند با توسل به آن آیین‌نامه‌ها خود را از کنترل شورای حقوق بشر آینده خارج کنند. مکانیسم بازنگری پس از پنج سال نیز به‌طور احتمالی عملکرد شورا را ارزیابی می‌نماید. در نظر داشته باشیم که کمیسیون حقوق بشر هم طی سال‌های حیات خود، به تدریج حوزه فعالیت‌ها و اقدامات خود را گسترش داد؛ ساختار خود را تعدیل نمود و تحولات را به خود پذیرفت. اما در مجموع، اگر شرایط مناسبی برای عملکرد شورای حقوق بشر فراهم نشود، این احتمال مطرح می‌شود که شورای جدید هم نظیر ساختار کمیسیون حقوق بشر موفقیت چندانی نداشته باشد. با تاسیس شورای حقوق بشر به عنوان رکن فرعی مجمع عمومی، کاهش عضویت اعضا شورا به ۴۷ دولت و همچنین افزایش زمان جلسات گام‌های اولیه اصلاحات در شورا برداشته شد. تصویب سند نهادسازی در اولین سال تاسیس شورا حقوق بشر، با مد نظر قرار دادن فضای سیاسی حاکم بر زمان تصویب سند را می‌توان موفقیتی بزرگ و تحولی قابل تامل و مثبت در عملی کردن مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی قلمداد کرد. در این راستا یکی از مهمترین اثرات طرح بررسی دوره‌ای جهانی که تاثیر بسزایی در بررسی وضعیت حقوق بشر کشورها دارد، همان گزارشات و بحث‌های اساسی حقوق بشر ملی می‌باشد که با حضور نمایندگان کشور تحت بررسی و کشور-های بررسی کننده، ارائه دهنده توصیه‌ها، صورت می‌گیرد لازم به ذکر است که شورای حقوق بشر از مشارکت و حضور نهادهای ذیربط جامعه مدنی و سازمان‌های غیردولتی که فاقد استقلال لازم از مواضع دولت هستند، در بحث‌های تعاملی این شورا ممانعت به‌عمل آورده است، زیرا معتقد است که حضور این نهادها در جلسات به اصل مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی آسیب می‌زند. ناگفته نماند که هرچند نقش کم‌رنگ و حاشیه‌ای سازمان‌های غیردولتی، زمان اندک تخصیص یافته برای ابراز نظرات کشورهای بررسی کننده با حجم انبوه نظرات سیاسی و غیر عملی به عنوان شاخص‌های منفی این مکانیسم می‌باشد، ولیکن شورا توانسته است با پررنگ جلوه دادن نکات مثبت مکانیسم، در پیگیری و اجراء توصیه‌ها و پیرو آن تصویب کنوانسیون-های اساسی حقوق بشر توسط کشورهای تحت بررسی، به‌جای تمرکز بر نکات منفی آن، به اهداف مهم خود دست یابد. شورا موفقیت تصویب سند نهادسازی و اصلاحات صورت گرفته را زمانی محقق می‌داند که در کنار بحث‌های آزاد و سازنده با دولت‌هایی تحت بررسی و بررسی کننده در خلال گفتگوهای تعاملی، زمینه‌های توسعه دیگر اجزا سیستم حقوق بشر سازمان ملل مانند

ارکان معاهداتی نیز مدنظر قرار گیرد که این مکانیسم جایگزین دیگر ارکان حقوق بشری می‌باشد، بلکه صرفاً تکمیل‌کننده فعالیت‌های حقوق بشری آنهاست. ارائه گزارشات از این ارکان به وضوح بیانگر این مطلب می‌باشد. از آنجا که تمامی قدرت‌های بزرگ از حقوق بشر استفاده ابزاری در جهت حفظ منافع خود می‌کنند اصولاً هنجارهای حقوق بشری را می‌توان هنجارهای کنترل قدرت دانست. هنجارهایی که ابتدائاً و بالذاته در جهت کنترل قدرت در زمینه نقض حقوق بنیادین انسان وضع شده است که سیاسی‌ترین رکن سازمان ملل، مجمع عمومی، به عنوان فراگیرترین ارکان نمی‌تواند نسبت به این موضوع در عرصه سیاست بی‌تفاوت باشد عکس‌العمل مجمع عمومی به طور طبیعی حکایت از نگرش سیاسی جامعه جهانی نسبت به این موضوع دارد، نگرشی که نشأت گرفته از وجدان بشری و در نتیجه وجود عرف بین‌المللی در ارتباط با این موضوع خاص است. همانطور که می‌دانیم تعهدات حقوق بشری جنبه عام‌الشمول دارند و در این میان اعلامیه جهانی حقوق بشر، به عنوان سنگ‌بنا و اساس همه تعهدات جهت حمایت از شان و منزلت انسان، در میان اسناد بین‌المللی مرتبط با این حقوق منزلتی استثنایی دارد. در این میان شاهد تصویب کنوانسیون‌هایی بودیم که هر چند هیچگونه رابطه‌ای با حقوق بشر نداشتند ولیکن در هر صورت با اجرای آن مرتبط هستند.

لازم به ذکر است که کشورهای متعهد، به پیشرفت حقوق بشر در کشورشان امیدوارند تا با مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی بتوانند سیستم حمایت از حقوق بشر را ارتقاء و ترویج دهند و دیگر کشورها را نسبت به تعهدات حقوق بشری‌شان متذکر سازند. هدف نهایی مکانیسم بررسی دوره‌ای جهانی به شورای حقوق بشر، حمایت از حقوق بشر می‌باشد و مشارکت کشورها در این طرح متضمن تعهداتشان می‌باشد. اکثر کشورها به کنوانسیون‌های اساسی حقوق بشر ملحق شده و آن را تصویب کرده‌اند ولیکن نقض‌های گسترده حقوق بشری، با توجه به تعهدات بین‌المللی کشورشان به اسناد مربوطه همچنان در حال افزایش است. می‌توان به صراحت گفت که نقش کنوانسیون‌های بین‌المللی هم در مرحله تدریجی و هم در مرحله عملکرد بعدی کمرنگ شده است و بیشتر کشورها، در عملکردهای جهانی‌شان در سالهای اخیر به دنبال تثبیت رویه‌های خود در مسائل مختلف حقوق بشری، به صورت عرف می‌باشد.

پیشنهادهای

از آنجائیکه شورای حقوق بشر و دیگر نهادهای بین‌المللی دیگر در زمینه حقوق بشر در جهت دنبال کردن مسائل نقض حقوق بشر و حفاظت از حقوق بشر باید وارد حیطه حاکمیتی کشورها شوند و این مساله به مذاق کشورها خوش نمی‌آید، همکاری‌های کشورها در زمینه حفظ

حقوق بشر در قالب همکاری با سازمان‌های دولتی منطقه‌ای و حتی نیز سازمان‌های غیردولتی می‌تواند فرصتی مناسب برای همگرایی بیشتر کشورها در زمینه حفظ حقوق بشر شود. چرا که در سازمان‌های منطقه‌ای مناسبات و توقعات مشترک کشورها در جهت حفظ حقوق بشر بیشتر تامین خواهد شد و دیگر تابع سیاست قدرت‌های بزرگ قرار نخواهد گرفت و این امر می‌تواند اهداف شورای حقوق بشر را نیز محقق کند. کشورها با تشکیل نهادهای ملی در زمینه حقوق بشر می‌توانند زمینه‌های مناسبی برای حفاظت از حقوق بشر را نیز فراهم کنند که این امر با همکاری دولت‌ها و همه افراد درگیر در مسائل حقوق بشری محقق خواهد شد و همچنین می‌تواند زمینه‌های پیوستن کشورها به کنوانسیون‌های بین‌المللی را محقق کند. از آنجائیکه تصمیمات شورای حقوق بشر ضمانت اجرایی لازم را به غیر از تعهدات اخلاقی کشورها برای حفظ حقوق بشر ندارد، بهتر است برای حفاظت بیشتر از حقوق بشر در موارد نقض گسترده و سیستماتیک حقوق بشر تحت شرایط خاصی، اقدامات شورای امنیت در قالب فصل هفتم منشور نسبت به کشور ناقض اعمال شود که این امر می‌تواند در درجه اول شامل تهدیدات هوشمند و درجه دوم اقدامات نظامی باشد.

منابع فارسی

کتاب

- امامی، سیدحسن (۱۳۶۴)، **حقوق مدنی**، اسلامیه، چاپ ششم، جلد ۴، انتشارات اسلامیه، تهران
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۴۷)، **حقوق مدنی**، دانشکده علوم اداری، چاپ سوم، جلد ۱، دانشگاه تهران

مقالات

- تقی‌زاده انصاری، مصطفی (۱۳۸۷)، **شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، اندیشه‌های حقوق خصوصی**، سال پنجم، شماره ۱۳
- خوزه جیل، آمپاروسان (۱۳۹۷)، **مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر**، ترجمه ابراهیم بیک‌زاده، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۹-۳۰
- فلسفی، هدایت‌الله (۱۳۴۷)، **جایگاه بشر در حقوق بین‌الملل معاصر**، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۸
- منوچ، کومارسینها (۱۳۸۵)، **از کمیسیون حقوق بشر تا شورای حقوق بشر؛ یک راه طولانی**، مترجم علی قاسمی، مجله دیدگاه‌های حقوقی، دانشکده علوم قضایی، تهران، شماره ۳۸، ۳۹

English Resources

Book

- Nickel, James (1992), **Making Sense of Human Rights: Philosophical Reflections on the Universal Declaration of Human Rights**, Berkeley, University of California Press
- **Making Sense of Human Rights: Philosophical Reflections on the Universal Declaration of Human**

Site

- <http://www.unilaw.ir/at:7/july/2012>
- <http://www.unic-ir.org/lates-perss-releases/at:10/May/2006>
- United Nations Human Rights Council, <https://fa.wikipedia.org/>
- www.upr-info.org/analyses/ at: 26 Oct 2014
- [www.upr-inf.org/Starting all over again? An analysis of the links between the 1st and 2nd UPR cycle, Jan. 2015](http://www.upr-inf.org/Starting%20all%20over%20again%3FAn%20analysis%20of%20the%20links%20between%20the%201st%20and%202nd%20UPR%20cycle%2C%20Jan.%202015)
- www.upr-info.org/database/Online

The report

- Jeong, woo koo, Francisico, Ramirez (2006), **Nationalizing Global Human Rights: World Wide Establishment of Ntional Human Rights Institution**, 101 American Sociological Association Annual Meeting, Canada